

2009:52

Krageholms mölla

- omfogning av sockeln

Antikvarisk kontroll, 2009

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:52

Krageholms mölla

- omfogning av sockeln

Antikvarisk kontroll, 2009
Sövestads socken, 1372
Ystad kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2009 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:52
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Krageholms mölla – omfogning av sockeln

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	7
Portloftets sockel av natursten	7
Kalkavfärgning av stensockelns putsade fogar	8
Förlagsloftets sockel av tegel	9
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	10
Iakttagelser under restaureringen	10
Kommande åtgärdsbehov på omgången	12
Avvikelse från handlingarna	12
Källor	12
Tryckta källor	12
Informanter	12
Hemsidor	12

Krageholm ligger i Ystad kommun.

Krageholms mölla ligger ett par kilometer väster om Sövestad.

Portloftets natursten fogad med cementbruk som spricker. Förlagsloftets murverk i tegel har fogar som vittrar och faller ut.

Inledning

Den antikvarisk kontrollen av åtgärderna på sockeln till Krageholms mölla är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Arbetet har genomförts under juni – september 2009. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten och iakttagelser på plats. Den antikvariska kontrollen har gjorts av byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Åtgärderna omfattar i korthet omfogning av sockelns båda våningsplan, det nedre i natursten och det övre med murar av rött tegel. Skadade fogar har knackats bort med hjälp av en tryckluftsdreven bilhammare. Därefter har muren försiktigt tvättats med vattenslang. Fogarna har sedan putsats med ett hydrauliskt kalkbruk på den nedre sockeln av sten och med ett hydrauliskt kalkbruk som blandats ett lufthärdat kalkbruk på tegelmuren.

Detalj av naturstenens cementfogar.

Port omfattning med vittrade fogar och tegelstenar som saknas.

Administrativa uppgifter

Objekt	Krageholms mölla, Årsjö 31:19
Socken	Sövestad
Kommun	Ystad
Länstyrelsens beslut	434-77123-08
Regionmuseets dnr	L12.20-54-09
Entreprenör	Bussjö Bygg
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson
Byggnadstid	2009-05-28 – 2000-09-03
Slutbesiktning	2009-09-03

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Krageholms mölla uppfördes 1864 och drevs med vindkraft fram till 1940, då driften kompletterades med en råoljemotor. Vid samma tidpunkt utökades verksamheten till att också omfatta ett mindre sågverk. Verksamheten blev kortvarig och 1946 lades allt ner.

Arbetet med att försöka bevara möllan inleddes 1967, då Krageholms gods lät renovera möllan. Vingar och hätta försvann emellertid fort, sedan området några månader efter härjades av en storm. För att rädda det som fanns kvar lades ett platt tak på bölet.

Entreprenörens mobila byggnadsställning.

Detalj av bortknackade fogar och frostsprängda tegelstenar.

Drygt tjugo år efter de första renoveringsinsatserna tog arbetet ny fart. Människor i trakten engagerade sig i möllan och efter samtal med en grupp entusiaster skänkte godset möllan till nybildade *Krageholms Mölla Andelsförening*. Föreningen arbetar sedan dess med att vårda och underhålla möllan samtidigt som den publika verksamheten utgör en stor del av föreningsarbetet. Många av insatserna görs ideellt men för de mer omfattande byggnadsvårdsåtgärderna har föreningen genom åren tagit in offerter, sökt och beviljats medel från Ystad kommun och Länsstyrelsen men även från sponsorer.

Utförda åtgärder

Krageholms mölla har en förhöjd sockel i två våningar. Det första planet är murat med stora block av tuktad natursten medan det andra har murverk av maskinslaget, rött tegel. Både fogarna i naturstenssockeln och sockeln med tegelmur var i behov av omfogning. För stensockeln gällde det fogarna i sin helhet. Tegelmuren däremot var i generellt gott skick och fordrade därför endast partiell omfogning.

Portloftets sockel av natursten

Portloftets stensockel imponerar med stenblock i storleksklassen 800 X 500 mm. Flertalet block är tuktade medan några är obearbetade. För att fylla upp tomrum mellan stenblocken har kilstenar kompletterat lerbruket i muren. Fogarna har sedan renoverats ett flertal gånger och metoder liksom material har då varierat.

Även tegelstenar har använts som kilstenar.

Stenmur med synliga kilstenar efter bortknackade fogar.

Fogarna hade senast putsats med cementbruk, vilket uppvisade sprickbildningar och på flera ställen hade börjat falla ut ur muren. Förutom cementbruk har även kalkcementbruk använts.

Befintlig puts har knackats bort manuellt och med hjälp av en tryckluftsdreven bilhammare. Sedan har man försiktigt tvättat muren med vattenslang för att avlägsna putsrester och putsdamm från fogarna. Därefter har man ånyo besiktigt murverket för att finna eventuellt kvarvarande putsrester. Vissa undantag avseende avlägsnandet av putsrester har gjorts. Där putsen fortfarande är intakt och inte ser ut att påverka omgivande murverk negativt, har den fått sitta kvar. Att knacka bort cementputs på dessa ställen kan ibland göra mer skada än nytta. I muren finns enstaka, större kilstenar, som kragar ut en aning i jämförelse med muren i övrigt. Förmodligen är det ett resultat av tidigare renoveringsinsatser. Medvetet har man valt att inte justera det utan se det som ett historiskt tidsskikt.

Till putsbruket har använts ett hydrauliskt kalkbruk. Det är starkare än ett lufthärdat kalkbruk. Valet motiveras av möllans vädermässigt utsatta läge. Bruket har en naturlig grovkornighet, vilket ger liv åt fogarna.

Kalkavfärgning av stensockelns putsade fogar

De putsade fogarna på stensockeln har tidigare varit avfärgare, troligtvis med kalkfärg. För att återge stensockeln dess tidigare utseende bör fogarna avfärgas med kalkfärg även denna gång. Föreningen har meddelat att man avser att klara det med ideella insatser.

Portloftets stenmur har fått nyputsade fogar.

Detalj av stenmurens liksom tegelmurens nya fogar.

För bästa resultat bör kalkfärg strykas under den varma årstiden, helst inte efter september månads utgång. På våren bör man omvänt vänta åtminstone till maj månad, då risken för frost är mindre.

Eftersom stensockelns fogar är putsade med ett hydrauliskt kalkbruk, har bruket en bättre hållfasthet än ett rent kalkbruk. Om det är knappt om tid under hösten 2009, kan föreningen avvakta med avfärgningen till våren - sommaren 2010. Det som kan hända om man väntar med att avfärga, är att smuts hinner fästa i putsen.

Vid avfärgningen bör en platsblandad kalkfärg med våtsläckt kalkpasta och vatten användas. På så vis vet man exakt vad färgen innehåller och dessutom hålls kostnaden nere. Kalkfärg ska strykas tunt i flera lager.

Förlagsloftets sockel av tegel

En trappa upp har sockeln murar av maskinslaget, rött tegel. Här var vissa fogar kraftigt vittrade och på några ställen hade putsbruket helt fallit ut. Enstaka stenar var frostsprängda och fick tas bort med bilhammare. Detta verktyg användes även vid bortknackning av fogarna. Föreningen har genom åren samlat ett lager med tegelstenar, vilket kom väl till pass när defekta stenar behövde ersättas.

Då tegelmuren visserligen är utsatt men samtidigt kommer upp en bit högre från marken jämfört med portloftet, har man här använt ett hydrauliskt kalkbruk med viss inblandning av lufthärdande kalk.

Den tidigare möllebostaden är idag mötesplats för föreningen. I den intilliggande bagarstugan bakas både bröd och pizza.

Den partiella omfogningen gör att murverket behåller sin patina, vilken är särskilt betydelsefull när murarna är av maskinslaget tegel. Det maskinslagna teglet har inte samma levande yta som ett handslaget, vars ytskikt ofta skiftar i flera kulörer och där både form och struktur kan variera. En partiell omfogning stämmer också historiskt väl överens med hur man har underhållit industri- och teknikhistoriska miljöer.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Regionmuseet bedömer att genomförda åtgärder har skett utifrån ett gediget hantverksskunnande. Entreprenören har vid det inledande byggmötet lyssnat på de antikvariska krav som följer med uppdraget. Arbetet har därefter skett i dialog med Regionmuseet. Vid samtliga byggmöten har representanter från Krageholms Mölla Andelsförening deltagit.

lakttagelser under restaureringen

Att föreningen finns representerad på samtliga byggmöten bidrar till kunskapsuppbyggnad bland medlemmarna. En god kommunikation mellan byggherren, entreprenören och den antikvariska kontrollanten skapar också förutsättningar att löpande stämma av mot beslutade åtgärder och gällande offert. Dessutom kan man tidigt få en signal om något skulle avvika.

Porten liksom omgivande naturstensmur och ovanvarande murverk i tegel ståtar med nya fogar liksom kompletterade tegelstenar.

Kommande åtgärdsbehov på omgången

I samband med att tegelmuren partiellt omfogades tittade föreningen och Regionmuseet även på omgångens liksom stivornas (snedsträvornas) status. Stivorna är infästa i tegelmurens nedersta skift och uppvisar flera rötskador, framförallt upptill. Mest utsatta är dock de bjälkar varpå omgången vilar. Omgången liksom dess räcke bör även de åtgärdas, då stabiliteten inte är helt tillförlitlig. Även om besökare inte nödvändigtvis måste gå ut på omgången, så är den central för att föreningens medlemmar ska kunna sköta driften och därmed också betydelsefull för levandegörandet av möllan.

Avvikelse från handlingarna

Här finns inte några avvikelser. De genomförda arbetena med sockeln på Krageholms mölla har skett helt enligt planerna.

Källor

Tryckta källor

- Granberg, Terje: *Hättkevarnar i sydöstra Skåne*, Illugraphic, Västerås, 2008.
Hidemark, Ove m fl: *Kalkfärg på fasad*, Svensk Byggtjänst, Byggforskningens informationsblad, Stockholm, B4:1979.
Hidemark, Ove och Ingmar Holmström: *Kalkputs 2 – Historia och teknik – redovisning av kunskaper och forskningsbehov*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, Rapport 1984:4.
Johansson, Carita: *Skånska möllor – väderkevarnar i Skåne*, eget förlag, 2003.
Kjellberg, Henrik och Jan Lisinski: *Kalkputs 1980 – 1990*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1998
Malinowski, Ewa: *Puts på gamla hus*, Byggforskningsrådet, Göteborg, 1992.

Informanter

Ragnar Jönsson, Krageholms Mölla Andelsförening
Stig Landgren, Krageholms Mölla Andelsförening

Hemsidor

<http://www.malarkalk.se/vadpavad.pdf>, 2009-06-09
<http://www.skansen.se/pages/?ID=784>, 2009-09-04

Lund 2009-09-08

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
14. Kvihusa 1:2 – åtgärder på tak till ekonomibyggnad, Eljaröd sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
15. Boplatser och en grav vid Norreskog, Ivetofta sn, FU, Tony Björk, 2008
16. Dunderbacken. Arkeologisk forskningsundersökning inom ärkebiskopsborgen i Åhus, Johan Dahlé, 2008
17. Stångby kyrka, invändig restaurering och mögelsanering, Stångby sn, AK, Petter Jansson 2007-2008
18. Lövestads kyrka, utvändig renovering, Lövestads sn, AK, Petter Jansson 2008
19. Öja kyrka, utvändig renovering, Öja sn, AK, Petter Jansson 2008
20. Östra Vemmenhögs kyrka, renovering av tak, Östra Vemmenhögs sn, AK, Petter Jansson 2008
21. Näs kyrka, fasader och tak, Trollenäs sn, AK, Petter Jansson 2008
22. Att flytta en gravsten – Torben Billes gravsten i Lunds domkyrka, Lunds sn, AK, Petter Jansson 2008-2009
23. Cement, järn och berg, Södra Mellby sn, FU/SÖ, Bertil Helgesson 2008
24. Tobaksprojektet 2008, projektrapport, Jimmy Juhlin Alftberg med bidrag av Åsa Jakobsson, 2009
25. Frillestads kyrka – utvändig renovering, Frillestads sn, AK, Heikki Ranta 2008
26. Norra Rörums kyrka – nyläggning av spåntak, Norra Rörums sn, AK, Heikki Ranta 2008
27. Schaktning vid Bosjöklöster kyrka, Bosjö sn, FU, Jan Kockum 2009
28. Glimmebodagården – omläggning av två takstån, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
29. Glimmebodagården – restaurering av fönster och dörrar, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2008
30. Loshults kyrkas orgelfasad, Loshults sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
31. Fjärrvärme i Åhus, Åhus sn, FU, Jan Kockum och Catherine Svensson, 2001-2002
32. Yxor och brunnar i Härlöv, Kristianstad, SU, Tony Björk & Helene Wilhelmson, 2008
33. Harlösa kyrka, Relikskrin? & byggnadslämningar, schaktningsövervakning, 2006, Harlösa sn, Johan Dahlé
34. Skepparslövs kyrka – absidarbeten, Skepparslöv sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
35. Övraby mölla - utbyte av vingar, Övraby socken, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
36. Everöds kyrka - konservering av predikstol, Everöd sn, AK, Lotta Eriksson, 2009
37. Övedsklöster - landskapsparken. Kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt 2009, Öveds sn, Kristina Nilén, 2009
38. Heliga Trefaldighetskyrkan – konserveringsarbeten, Kristianstads sn, AK, Lotta Eriksson 2008-2009.
39. Förhistoria och historia i Gualöv - Gualöv 61:113, Gualöv sn, FU, Jan Kockum, 2009
40. Kv. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad, värdebeskrivning 2009, DK, Emelie Petersson, 2009
41. Gamlegård Dagstorp 5:2 – renovering av stallängans södra vägg, Dagstorps sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009
42. Sporrakulla Gård, Glimåkra sn, AK, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
43. Öllsjö 7:1, Skepparslövs sn, FU, Anders Edring, 2009
44. Skromberga – en kulturmiljö att använda, Ekeby sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2008-2009
45. Bastion Schleswig, Kristianstad sn, FU, Johan Dahlé, 2009
46. Norra Åsum kyrka – utvändig renovering, Norra Åsum sn, AK, Lotta Eriksson, 2008-2009
47. Arkeologi vid Gula Villan i Borgeby, Borgeby sn, FU & SU, Catherine Svensson, 2006-2008
48. Tomelilla byagård – tak och gavelspets, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
49. S:t Petri kyrka i Klippan – koppartaken, Klippans kommun, AF, Heikki Ranta, 2009

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

50. Krubbemölla – reparation av vattenränna, Vitaby sn, AK, Emelie Petersson, 2009
50. Bondrumsgården 2009 – tak och fasadarbeten, Fågeltofta sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2009
51. Vitemöllas hamn, Vitaby sn, PJ, Anna Rabow och Helene Stalin Åkesson, 2009
52. Krageholms mölla – omfogning av sockeln, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2009

